

Criminal Investigation methods and tactics that make possible to ensure the safety of participants operational development, create conditions for more effective implementation of their tasks OSA subjects and law enforcement functions.

Key words: *operational-investigative support, security, rapid development of participants, the Criminal Investigation Division.*

УДК 343.1:351.746

С.Ю. Попов

ПРАВОВА РЕГЛАМЕНТАЦІЯ ТА ПРАКТИЧНА НЕОБХІДНІСТЬ ОПЕРАТИВНОЇ ЗАКУПКИ В ДІЯЛЬНОСТІ ПІДРОЗДІЛІВ КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

У статті висвітлено нормативно-правове регулювання оперативної розробки як в оперативно-розшуковому, так і в кримінальному процесуальному законодавстві. Зосереджено увагу на основних протиріччях, пов'язаних з правовими колізіями. На підставі аналізу криміногенної обстановки та опитуванні практичних працівників обґрунтовано необхідність додаткового дослідження оперативної закупки з внесенням відповідних змін як до законодавства, так і до відомчої нормативно-правової бази. Вказано на необхідність корегування підходів до проведення оперативної закупки через зміни злочинного середовища.

Ключові слова: *оперативна закупка, оперативно-розшукова діяльність, кримінальний процес, злочин, наркотики, зброя, безпека, протидія.*

Постановка проблеми. Україна на сьогодні знаходиться у вкрай важкому стані. Економічна криза посилюється політичною нестабільністю, що загострюється суспільним невдоволенням на фоні збройного протистояння на сході країни.

Такі умови найбільш сприятливі для погіршення криміногенної ситуації, що й спостерігається останні два роки. Адже економічні проблеми призводять до зuboжіння населення, політична нестабільність не дозволяє знайти ефективні шляхи вирішення проблеми, а суспільне невдоволення виливається в різного роду протести, як масові так і поодинокі, на які змушені відволікатися правоохоронці, замість того, щоб виявляти, затримувати та притягувати до відповідальності злочинців.

Складається ситуація, коли збільшується кількість осіб, які стають на злочинний шлях отримання прибутку за рахунок реалізації заборонених для обігу товарів, предметів і речовин. Адже за останній час збільшилася кількість джерел надходження таких товарів за рахунок неконтрольованого перетину кордону з Російською Федерацією на ділянці більше 200 км. А також зросла кількість потенційних покупців таких товарів, предметів через ті ж вищеперераховані факти.

За таких умов потребує перегляду практика підрозділів кримінальної поліції запобігання та протидії злочинним проявам за рахунок застосування найбільш дієвих засобів, які є на озброєнні, зокрема оперативної закупки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Протидія злочинності є складним та трудомістким процесом. І, безумовно, застосуванням лише одного заходу чи дії неможливо досягти очікуваного результату. Тільки комплексне застосування сил та засобів дозволить досягти цілей кримінального процесу та притягнути винних осіб до відповідальності. Але без детального дослідження кожної зі складових частин цього копіткого процесу не можливо забезпечити дієве та законне досягнення поставлених цілей. Саме тому неможливо обійтися без вивчення та узагальнення наукового надбання з означеної тематики.

У кримінальному процесі та теорії ОРД окремі аспекти або суміжні питання цієї проблеми розглядали К.В. Антонов, О.М. Бандурка, В.П. Бахін, В.Д. Берназ, І.О. Воронов, Е.О. Дідоренко, О.Ф. Долженков, С.В. Єськов, В.П. Захаров, А.П. Кіцул, О.І. Козаченко, І.П. Козаченко, В.А. Некрасов, Д.Й. Никифорчук, В.С. Овчинський, С.С. Овчинський, Ю.Ю. Орлов, В.Л. Ортинський, М.А. Погорецький, Б.Г. Розовський, Е.В. Рижков, В.Г. Самойлов, В.П. Столбовий, І.Ф. Хараберюш, О.М. Чистолінов, Ю.Е. Черкасов, І.Р. Шинкаренко Г.О. Юхновець, В.І. Янушко й інші вчені.

Утім, динаміка змін, що відбуваються в суспільстві, потребує постійної дослідницької роботи та запровадження нових засобів і заходів оперативного реагування на злочинні прояви для досягнення дієвого результату.

Формування цілей. Мета статті – висвітлити основні правові положення, що регламентують проведення оперативної закупки, довести її практичну ефективність та необхідність у роботі підрозділів кримінальної поліції.

Виклад основного матеріалу. Право працівників оперативних підрозділів на проведення оперативної закупівлі товарів, предметів та речовин, зокрема заборонених для обігу, у фізичних та юридичних осіб незалежно від форми власності з метою виявлення та документування фактів протиправних діянь регламентовано положеннями п. 2 ч. 1 ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» (надалі «Про ОРД» («Права підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність»). У цьому ж пункті зазначається, що порядок проведення оперативної закупки здійснюється згідно з положеннями статті 271 Кримінального процесуального кодексу України в порядку, визначеному нормативно-правовими актами Міністерства внутрішніх справ України, центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову й митну політику, Служби безпеки України, погодженими з Генеральною прокуратурою України та зареєстрованими у Міністерстві юстиції України [1].

Отже, ця норма, будучи відсылною, так само як і ст. 271 Кримінального процесуального кодексу України (далі КПК), на яку вона посилається, не розкривають поняття оперативної закупки, проте спрямовують на їх пошук в положеннях інших нормативних актів, у тому числі й відомого характеру.

Зокрема, спільним наказом МВС, СБУ та МДЗУ затверджено Інструкцію про порядок проведення контрольованої поставки, контрольованої

та оперативної закупки товарів, предметів, речей, послуг, документів, засобів та речовин, зокрема заборонених для обігу, у фізичних та юридичних осіб незалежно від форм власності (далі – Інструкція) [2], зареєстровану в Міністерстві юстиції України від 17.10.2013 №1776/24308, у якій зазначається, що оперативна закупівля - це ОРЗ, пов'язаний з негласним придбанням у фізичних та юридичних осіб незалежно від форм власності товарів, предметів та речовин, обіг яких визначено чинним законодавством України (у тому числі заборонених до обігу), з метою виявлення та документування фактів протиправних діянь.

Зазначене поняття убагацьється зрозумілим та в цілому аргументованим. Його зміст не заперечується, адже залишається практично незмінним у низці інструкцій, які змінюють одна одну [3; 4]. Проте, вважаємо, що поняття потребує уточнення та додаткового дослідження. Зокрема, конкретизації мають підлягати предмети та речовини, що обмежені або заборонені в обігу, оскільки кожен з них має свої відмінні якості, які можуть значно впливати на організаційно-тактичні особливості проведення заходу. Так, в організаційному аспекті зовсім різні заходи здійснюються для підготовки оперативної закупки, приміром, наркотичних засобів та зброї. Ще більше відмінностей як у організації, так і тактиці проведення оперативної закупки таких предметів та речовин як радіоактивні матеріали, культурні цінності, донорські органи людини тощо [5; 6; 7].

Водночас, ураховуючи постійні зміни законодавства, що не завжди узгоджені з чинною нормативно-правовою базою, відбуваються труднощі у їх практичній реалізації.

Правові колізії, з одного боку, заважають повною мірою застосувати всі сили та засоби щодо виявлення та розслідування злочинної діяльності, з другого ж – надають додаткових можливостей особам, які займаються злочинною діяльністю, уникнути кримінального покарання.

Зокрема, відповідно до частини 2 статті 8 ЗУ «Про ОРД» визначено, що рішення про проведення оперативно-розшукових заходів, які не потребують дозволу слідчого судді або рішення прокурора (у тому числі оперативної закупки), приймаються керівником відповідного оперативного підрозділу або його заступником. Вищезазначена Інструкція (п.1.8), пояснюючи положення Закону зазначає, що рішення про проведення оперативної закупки товару вносить керівник (або його заступник) оперативного підрозділу, яке погоджується з відповідним прокурором.

Також згідно з Законом України «Про ОРД» (ст.14) прокурор при здійсненні нагляду за додержанням законів під час проведення ОРД не наділений повноваженнями на прийняття рішень (винесення постанов) про проведення будь-яких ОРЗ, у тому числі оперативної закупки, також вказаним Законом не передбачено погодження прокурором рішень про їх проведення.

Водночас, згідно з ч. 7 ст. 271 КПК України рішення про проведення контролю за вчиненням злочину, зокрема й щодо проведення оперативної закупки, приймає прокурор – процесуальний керівник.

Прийняття ж рішення оперативним працівником за згодою керівника оперативного підрозділу суперечить як положенням ст. 8 ЗУ «Про ОРД», так і ст. 271 КПК України.

Крім того, галузевим наказом Генерального прокурора України №4/Ігн-1 від 03 грудня 2012 року «Про організацію прокурорського нагляду за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність» також не передбачено право прокурора на винесення постанови про проведення контрольованої поставки, контрольованої та оперативної закупки, а лише на її погодження (п.13).

Таким чином, наведені нормативні акти по-різному визначають повноваження суб'єктів оперативно-розшукової діяльності на прийняття рішень про проведення оперативної закупки та порядок їх узгодження, що, безумовно потребує корегування шляхом внесення відповідних законодавчих змін.

Більше того, частиною 2 статті 19 Конституції України проголошено, що «Органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України». Отже, зазначена невизначеність повноважень співробітників оперативних підрозділів та прокурора може бути підставою для визнання дій суб'єктів ОРД щодо прийняття чи погодження рішень про проведення оперативної закупки в рамках ОРС такими, що прийняті поза межами їх повноважень, а отримані внаслідок їх проведення докази – недопустимими [8].

Однак, вимушені погодитись, що в абсолютній більшості випадків найбільш розповсюдженим предметом щодо якого проводиться оперативна закупка, є наркотичні засоби, психотропні речовини та прекурсори. Це підтверджують і результати проведеного нами в рамках досліджуваної проблеми опитування та анкетування працівників оперативних підрозділів кримінальної поліції. Зокрема, такої думки дотримуються більш ніж 90% проанкетованих респондентів.

Крім того, можемо констатувати, що за останній рік значно зросла кількість випадків проведення оперативної закупки зброї та боєприпасів, що пояснюється проведенням АТО у Луганській та Донецькій областях. За свідченням опитаних працівників підрозділів кримінальної поліції такий ріст становить 250-300 %.

Останнє не вплинуло на становлення асоціативного сприймання проведення оперативної закупівлі власне з протидією незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів.

Зокрема, в оперативно-розшуковій теорії проблемні аспекти проведення цього заходу стосовно наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів сьогодні досліджуються багатьма вченими: О.Ф. Долженковим [9], А.П. Кіцулом [10; 11; 12], А.А. Киселевим [13], Д.Й. Никифорчуком [14], Ю.Е. Черкасовим [15], І.Р. Шинкаренком [16] та ін [17; 18].

Однак, урахувавши сучасний стан та динаміку криміногенної ситуації, а також перепрофілювання злочинного світу в бік озброєності та гло-

балізації потребують перегляду організаційно-тактичних засад проведення оперативної закупки як оперативно-розшукового заходу, так і негласної слідчої (розшукової) дії.

Висновки. Підсумовуючи викладені міркування вважаємо, що після прийняття нового Кримінального процесуального кодексу оперативно-розшукова діяльність зазнала суттєвої трансформації. Через включення до КПК України НС(Р)Д, які за багатьма ознаками мають спільне походження з ОРЗ, суттєво розширено повноваження слідчих, проте ініціативність та наступальність оперативних підрозділів втрачено.

Серед науковців та практичних працівників висловлюються думки, що використання інститутів КПК для протидії злочинності більш ефективне, ніж проведення ОРД. З вказаною тезою ми не погоджуємося, адже якщо метою правоохоронної діяльності є викриття злочинних мереж з транснаціональними зв'язками, організованих злочинних угруповань з ієрархічною структурою, значним ступенем конспірації, корупційною складовою тощо, то розробка в рамках оперативно-розшукової справи є ефективнішою.

Однак, унаслідок внесених до ЗУ «Про ОРД» змін, низка наведених нами неузгодженостей та протиріч не лише обмежує можливості оперативних підрозділів, а й може мати негативні наслідки при використанні зібраних ними матеріалів у кримінальному процесі.

Прийняття рішення про проведення ОРЗ неуповноваженими особами, проведення дій, що знаходяться поза межами прав оперативних підрозділів, визначених ЗУ «Про ОРД» та главою 21 КПК України, чи з порушенням визначеного порядку відповідно до ст. 86 КПК України може бути підставою для їх визнання недопустимими, та, як наслідок, винесення виправдувальних вироків чи закриття проваджень за реабілітуючими підставами.

Сподіваємось, що нещодавна активізація роботи щодо реформування підрозділів кримінальної поліції, а також оновлення законодавства шляхом прийняття нового Закону України «Про ОРД», проект якого вже зареєстрований у Верховній Раді України (№4778), дозволить вирішити значну кількість проблемних питань у діяльності підрозділів кримінальної поліції та забезпечать ефективніше використання їх потенціалу.

Використані джерела:

1. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18 лютого 1992 року // Відомості Верховної Ради України. - 1992. - № 22. - Ст. 303.

2. Наказ МВС від 16.09.2013 № 887 «Про затвердження Інструкції про порядок проведення контрольованої поставки, контрольованої та оперативної закупки товарів, предметів, речей, послуг, документів, засобів і речовин, у тому числі заборонених для обігу, у фізичних та юридичних осіб незалежно від форм власності».

3. Гальчинський Ю.Н., Долженков О.Ф., Костенко К.Г., Шинкаренко І.Р. Контрольована поставка: навчально-методичний посібник. – Одеса: Одеський інститут внутрішніх справ. – 2001. – С. 5 - 6;
4. Никифорчук Д.Й. Оперативно-розшукові заходи боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів: Монографія. – К.: Нац. акад. внутр. справ України. – 2005. – С. 182.
5. Долженков О.Ф. Тактика і технологія використання окремих методів оперативно-розшукової діяльності у боротьбі з інфраструктурою організованої злочинності // Вісник Львівського інституту внутрішніх справ. – 2001. – № 3. – С. 66;
6. Кіцул А., Карауш Д. Оперативна закупівля у боротьбі зі злочинністю у сфері наркобізнесу // Вісник Львівського інституту внутрішніх справ. – 2001. – № 3. – С. 132 -133;
7. Киселев А.А. К вопросу о повышении эффективности оперативной закупки // Вісник Одеського інституту внутрішніх справ. – 2000. – № 4. – С. 70.
8. Бабіков О., Соколкін В. Використання у кримінальному провадженні як доказів матеріалів, отриманих оперативними підрозділами у здійсненні ОРД // «Вісник прокуратури». – 2014. – №11 – [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://khar.gp.gov.ua/ua/intervu_ta_komentari?_m=publications&_t=rec&id=148562 – Назва з екрана.
9. Гальчинський Ю.Н., Долженков О.Ф., Костенко К.Г., Шинкаренко І.Р. Контрольована поставка: навчально-методичний посібник. – Одеса: Одеський інститут внутрішніх справ. – 2001. – С. 5 - 6.
10. Кіцул А.П. Оперативна закупка наркотичних засобів – ефективний метод ОРД у боротьбі з наркозбувачами // Вісник Університету внутрішніх справ. Спецвипуск. – 1999. – № 1. – С. 61 - 63;
11. Кіцул А.П. Оперативна закупка наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів як вид оперативно-тактичної операції ОВС // Вісник Одеського інституту внутрішніх справ. – 2004. – № 2. – С. 61 - 68;
12. Кіцул А.П., Капшук Д.В. Обставини, які необхідно враховувати при здійсненні оперативної закупки наркотичних засобів // Вісник Одеського інституту внутрішніх справ. – 2000. – № 4. – С. 71 - 75.
13. Киселев А.А. К вопросу о повышении эффективности оперативной закупки // Вісник Одеського інституту внутрішніх справ. – 2000. – № 4. – С. 67 - 70.
14. Никифорчук Д.Й. Оперативно-розшукові заходи боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів: Монографія. – К.: Нац. акад. внутр. справ України. – 2005. – С. 182.
15. Черкасов Ю.Е. Оперативна закупка як ефективний тактичний прийом у діяльності оперативних підрозділів БНОН МВС України // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ України. – 2003. – № 1. – Ч. 2. – С. 58 - 65.
16. Шинкаренко І.Р., Костенко К.Г. Правові, організаційні й тактичні основи використання контрольованої поставки щодо викриття міжнародних каналів постачання наркотиків: Навч. посібник. – Д.: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2006. – 116 с.

17. Бережний А.В. Оперативна закупка як захід протидії незаконному обігу наркотиків // «Актуальні проблеми оперативно-розшукової діяльності». Вісник ЛАВС МВС імені 10-річчя незалежності України. Спеціальний випуск № 2. – 2003. - С. 3 - 8;

18. Бережний А.В. Контрольована поставка як захід протидії незаконному обігу наркотичних засобів та психотропних речовин // «Актуальні проблеми оперативно-розшукової діяльності». Вісник ЛАВС МВС імені 10-річчя незалежності України. Спеціальний випуск № 3. – 2003. - С. 13 - 18.

Попов С.Ю. Правовая регламентация и практическая необходимость оперативной закупки в деятельности подразделений криминальной полиции

В статье освещается нормативно-правовое регулирование оперативной разработки как в оперативно-розыском, так и в уголовном процессуальном законодательстве. Сосредоточено внимание на основных противоречиях, связанных с правовыми коллизиями. На основании анализа криминогенной обстановки и опросе практических работников обоснована необходимость дополнительного исследования оперативной закупки с внесением соответствующих изменений как в законодательство, так и в ведомственную нормативно-правовую базу. Указано на необходимость корректировки подходов к проведению оперативной закупки из-за изменений преступной среды.

Ключевые слова: *оперативная закупка, оперативно-розыскная деятельность, уголовный процесс, преступление, наркотики, оружие, безопасность, противодействие.*

Popov S. The legal regulation and practical necessity in operational procurement activities of the criminal police

In the article the legal regulation of operational development as the operational-search and the criminal procedural law.

Ukraine is now in critical condition. The economic crisis compounded by political instability, which exacerbated public discontent against the background of the armed conflict in the east.

Such conditions are most favorable for worsening crime situation, which we have seen over the past two years. After the economic problems leading to poverty, political instability does not allow to find effective solutions to problems, and social discontent translates in various protests, as massive and solitary, which have distracted police, rather than to identify, detain and attract liability criminals.

In the complex is a situation where an increasing number of people who are to crime for profit through the implementation prohibited for circulation of goods, objects and substances. It recently increased the number of sources of such products, due to the uncontrolled border crossing with Russia on a plot of more than 200 km. And also increased the number of potential buyers of such products, objects via the same above-mentioned facts.

Generally, under these conditions needs to be revised criminal police departments practice preventing and combating crime manifestations through the

use of the most effective tools that are in service, including operational procurement.

The emphasis is on the basic contradictions on legal conflicts that arise during the practical application of the law.

The analysis of the crime situation and survey practitioners necessity of additional research operational procurement of appropriate amendments to the legislation as well as to departmental legal framework.

We can say that over the last year significantly increased the incidence of operational procurement of arms and ammunition, because of the counterterrorist operation in Luhansk and Donetsk regions. According to the interviewed workers criminal police units a growth of 250-300%.

Given the current state and dynamics of the crime situation and re underworld towards armament and globalization require revision of organizational and tactical principles of operational procurement as investigative operations and tacit investigative (detective) actions.

Key words: purchase of operational, operational-investigative activity, criminal procedure, crime, drugs, weapons, safety, counteraction.